

sítja és hovatovább legyűri. Ez a törvény még a személyes érintkezésben (individuálkultúra) is érvényesül (l. alább).

Ezt kiegészíti előzőleg a matematikai, utólag a kémiai elgondolás: amaz a kultúráknak funkciókban (képletekben) való kifejezésével szemlélteti a bennük rejlő hatástényezőket és az egymásra hatásból származó nagyszámú lehetőséget (kombinációt), míg a vegyi szempont az affinitás tényezőjét vonja be a problémába, végül a távolság hatása ennek megfordított négyzetes arányában érvényesül.

Matematikailag a kultúrákat képletekben így fejezhetjük ki:

$$K = f(a, b, c, \dots), \quad K_1 = f(a_1, b_1, c_1, \dots), \quad K_n = f(a_n, b_n, c_n, \dots),$$

ahol a, b, c, \dots a kultúrákban foglalt tényezőket, ráhatásokat szemlélteti (szellemi, lelki, testi, gazdasági, politikai). Minden kultúra ezeknek a sokrétű erőknak szintézise, függvénye (f): hol az egyik, hol a másik lép homloktérbe és nyújtja a kultúrára jellegzetes képét. E képletes ábrázolásból máris 3 törvényt vezethetünk le: 1. Minden kultúra saját körén belül is állandó folyamatban van az a, b, c, \dots változásai szerint. 2. Ugyanúgy különböző és változó eredményekre vezet az egyes kultúrák (K, K_1, \dots, K_n) egymáshatása. 3. Az előbbi kettőből következik, hogy nincsen két teljesen egyenlő kultúra.

Ha a távolság tényezőjét, illetőleg a kultúra rádiuszát tekintjük, alulról felfelé a kultúrának következő neveit különböztethetjük meg: egyéni (individuális), családi, helyi, városi és vidéki, környékbeli (kerületi), nép-, nyugati és keleti s végül világkultúra: az első kivételével ezek mind kollektív kultúrák. Az egyéni (személyi) kultúrában két egyén egymásra hatásakor három eset lehetséges: *a*) jószág jószággal érintkezve, egymást kölcsönösen erősíti; *b*) amikor két rossz ember találkozik, mindegyik a másikat igyekszik rászédni (becsapni); *c*) ha jó embernek rosszal van dolga, ez utóbbi amannak jószágával (bizalmával) igyekszik visszaélni. Végül a kémiai szempont egyéneknél és népeknél az affinitásban, a vegyi (itt: szellemi, lelki, testi) rokonságban mutatkozik és kölcsönös közeledésben, hasonulásban nyilatkozik meg.

Hipotetikus jellegénél fogva ezúttal csak ilyen változatosan és fogyatékosan ismertettük újszerű elgondolásunkat: a kultúrmechanikának tervezete természetesen alapos kifejtést és megokolást igényelne. kf.

Fr. W. Foerster: Alte und neue Erziehung. Luzern, 1935. (187 l.)

Hosszú idő óta újra egy Foerster-könyv. A pedagógiai irodalomnak mindig ünnepnapja volt, amikor Foersternek egy-egy könyve megjelent. Most is az van. A hosszú hallgatásnak is megvolt az oka, az újra megszólalásnak is. Minthogy Foerster nem volt kapható fajgyűlőletre, müncheni katedráját el kellett hagynia. Svájcba ment. A német könyvjegyzékek még könyveinek címét sem közölhetik, a könyvkereskedők pedig nem árulhatják műveit. Érthető tehát az a kíváncsiság, amellyel ezt a könyvet a kezünkbe vesszük. A szerző nemes lelkületére vall, hogy mindezekből semmit sem említ meg s célzást sem tesz rá, keserűség sem érzik ki hangjából: ő az elvek fenséges és tiszta látású magaslatain él.

Ez az eszmei nagyság teszi hivatottá arra, hogy ítéletet mondjon a régi és az új nevelésről. Ezt teszi Foerster ebben a könyvben.

A nevelés új irányát az új politikai állásmélelet szabja meg. Az államé minden jog és kötelesség, tehát a nevelés joga is. A sok formában nyilvánuló modernség végeredményben abból az alapvető kérdésből fakad: keresztények legyünk-e vagy pogányok. Foerster a kereszténységet választja, a modernnek a pogányságot. Utólérhetetlen szellemességgel és meggyőződéssel mutatja ki, hogy a pogányság nem elégíti ki szellemi igényeinket, a kereszténység azonban igen. A pontosan járó zseborát is hozzá kell igazítani az örök állócsillagok állásához. Így kell az emberi tudományt, ha még oly tökéletes is, az örök istenihez igazítani. A nevelésben ugyanez a teendő. Az új nevelésnek a valósághoz kell igazódnia. Ne a könyvekben olvashatókhoz tartsa magát a tanuló, hanem ahhoz, amit látott, tapasztalt. Ne a könyvből merített világnézetet tanulja be, hanem maga dolgozza ki a világnézetét. Panaszskodik Foerster a mai egyetemek tanítási módszerére. A szaktudományokat tökéletesen közlik a hallgatókkal, de semmit sem adnak abból, amit életbölcsestésnek nevezünk. A mai keresztény egyetemekre ki kellene írni a kairói mohamedán egyetem feliratát: „A vegyten fontos, az Isten fontosabb.“ A mai nevelés egyoldalú: több gondot kellene fordítania a lélekre.

Foerster is híve a természetből, a valóságból való tanulmánynak, inkább, mint a pusztán könyvből valónak. Ennyiben tehát híve az új iskolának. De rámutat ennek túlzásaira is. A munkaiskola, a cselekvő iskola, új iskola stb. elnevezés alatt működő iskolák felé ezt mondja: kétségtelen, hogy az ifjúságnak elsősorban receptívnek kell lennie. A túságos „cselekvés“, „munka“, „alkotás“ végre is társadalomellenes erőket szabadít fel az ifjúban, mert ebben a tevékenységében nincs tekintettel a többi emberre. Különben is a gyakorlati élet nem olyan szerkezetű, hogy ott minden állásban lévő ember „alkotó“ lehetne. És nagyon csodálja, hogy éppen a totalitásra törekvő politikai irány propagálja ezt a „cselekvés“ iskoláját, mikor éppen ő nem tűr meg sehol sem önálló nézetű és cselekvésű alkotó egyéneket, hiszen mindenütt „gleichschaltol“! A legtöbb hivatalnoknak nincs más dolga, mint „referál“, és milyen kevés ember tud jól referálni! Az új iskola pedig nem a reprodukáló referálásra tanít, hanem alkotásra! Tehát éppen nem az élet szükségletei szabják meg működését. Nem szabad a régi iskolát a maga egészében kárhozatni, mert az jól megfelel hivatásának. Helyesen mondta Kästner: Régen a gyermek, mikor növekedett, a felnőttek felé nyújtogatta fel kezét; ma a pedagógizáló férfiacskák és nőcskék a kis gyermekhez kuporodnak le. A helyes nevelés a középúton halad: megfigyeli, megismeri a gyermeket, de aztán erős kézzel magához alakítja. Foerster ezt az ő plasztikus nyelvén a Hagenbeck-állatkert egyik állat-identifikátorának mondásával fejezi ki: „Nekünk eleinte hat hónapig meg kell figyelnünk a vadállatot; azt kell figyelnünk, hogy külső mozdulatai micsoda belső lelki történéseknek a jelei, s csak azután szabad foglalkoznunk az állattal.“ Hát ha már az állatokhoz ilyen pszichológiai előkészülettel nyúlhat az ápoló, mennyivel inkább a nevelő a gyermekhez! Ezért van tehát ma már

annyi pszichológiai tanulóval a tanító- és a tanárképzőkben. Foerster ebben is hibát lát, ha a pszichológiát csak a könyvekből s nem a gyakorlatból tanulják. Az egyszerű gyóntatóatyja — mondja — többet használ és többet nevel, mint a könyvtudós pszichológus. A modern német politikai szellem elítéli a könyörületet, de helyesli a bosszúállást. A vallás terén elveti a ószövetséget, mert az a zsidóságé. Pedig az újszövetség elvászthatatlan tőle. Amazt a törvény, emezt a kegyelem jellemzi. Sem a törvény szigora, sem a túrés nem erény: csak a kettőt egyesítő kereszténység. Az új csak akkor értékes, ha a régivel együtt életet fakaszt. Ezért tud az új pedagógia is csak a latin nyelv tanításával eredményt létrehozni. A latin nyelvtan képző ereje onnan van, hogy a latin nyelv szellemét tükrözi. A latin nyelvet pedig az a nép használta, amely nem gondolatokat, hanem a gyakorlati élet számára intézményeket teremtett. A latin nyelv, a göröggel ellentétben, nem a gondolati szépségek, hanem a praktikus valóságok nyelve volt. Ez tükröződik a nyelvtanán is s ezért boldogulnak jobban a gimnazisták még a műgyetemen is, mint a realiskolások. Az ú. n. munkaiskolák túlzásait így jellemzi: „Aussen fix, innen nix.“ A mai német tömegnevelés célját téveszti és ellentétben áll magával a Führer-elvvel is, mert a nevelés kormányzás. Márpedig kormányozni csak azt lehet, aminek saját sebessége van; és annál jobban lehet, mennél nagyobb ez a sebessége, vagyis önállósága. A mai tömegnevelés pedig éppen az önállóságot, az egyéniséget öli ki az ifjúságból s arra törekszik, hogy az egyenruhával testüket is, lelküket is egyformává tegye. A mai fegyelemre nevelés csak reflexmozgásokat kelt az emberben, de nem lelkesít: az értelmet szocializálja és kollektív állattá alakítja. Addig beszéltek a szociális nevelésről, hogy már a másik végtelbe estek s ma már a valóságban egy kis antiszociális nevelésre (egyéniiségre nevelésre) volna szükség. Ha Seneca ma élne, még erősebben fejezné ki magát, mint régen: „Valahányszor társaságban voltam, mindig üresebben tértem haza.“

Foerster könyve végig szellemes, érdekes, eleven és józan. Ma ritkán kapunk ilyen jó könyvet a kezünkbe. Ment a túlzásoktól és nagyszerűen eligazít a mai pedagógiai jelszóerdőben. Megérdemelné, hogy eddig már magyarrá fordított művei mellé ezt is odatehessük könyvespolcunkra magyar nyelven.

Gáspár Pál.

August Riekel: Drei Generationen. München: Ernst Reinhardt kiadása. 200 l.

Mit ér a pedagógiai lélektan, kiált fel Riekel bevezetésében, ha a nemzedékek közt hiányzik az éltető, alakító befolyás ereje? S könyvének nem egy fejezete éles megvilágításba helyezi azt a tagadhatatlan tényt, hogy a fiataloknak nem kell a mi kultúránk. Az új nemzedék maga is érzi, amit mi nevelők legjobban fájjalunk, hogy elvesztettük a célkitűzés ama biztonságát, mely nélkül szavainknak nincsen hitele. Ezzel szemben megkapóan vázolja Riekel *Prometheusi hangulat* című fejezetében, hogy mi adta még az elmúlt századnak eget ostromló önbizalmát. S ugyane fejezet nyomán értjük meg a való világ tükrében azt, amit Riekel a kultúrfejlődés megindulá-